

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

ZODEN AAN DE DIJK

een toekomst voor het Deltaplan cultuurbehoud voor de niet-rijksinstellingen

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Amsterdam, april 1995

INHOUD

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

1. Inleiding	1
2. De eerste planperiode (1991-1997)	3
3. Een kritisch ommezien - de lacunes	7
4. De tweede planperiode	9
5. Bevindingen en aanbevelingen	11

Bijlage: stand van zaken en trends

ZODEN AAN DE DIJK

EEN TOEKOMST VOOR HET DELTAPLAN VOOR HET CULTUURBEHOUD VOOR NIET-RIJKSINSTELLINGEN

1. INLEIDING

De uitgangssituatie in 1991

Eind jaren '80 groeide het besef dat er ten aanzien van het behoud van ons cultureel erfgoed in museale instellingen grote achterstanden bestonden. In oktober 1990 verschenen de onderzoeksresultaten van Intomart Qualitatief BV onder de titel "*Achterstanden op het gebied van actieve en passieve conservering bij niet-rijksmusea*". Het betrof een steekproefsgewijze schriftelijke enquête onder 250 geselecteerde musea, naar achterstanden in behoud bij de deelcollecties van nationaal belang c.q. van bijzondere culturele waarde. De totale achterstand op het terrein van de passieve en actieve conservering van de niet-rijksmusea bleek inderdaad fors te zijn. Om dit het hoofd te bieden werd in 1991 het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen in gang gezet.

Het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen in het kort

Het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen is opgezet als stimulans om achterstanden in actieve en passieve conservering aan te pakken en nieuwe achterstanden te voorkomen. Het is gedacht vanuit een aanvullende 'bestelverantwoordelijkheid' voor de collectie Nederland en de verantwoordelijkheid voor de collecties blijft daar waar het hoort: bij de beheerders van de collecties. Het Deltaplan kan een 40%-bijdrage leveren aan projecten actieve en passieve conservering van collecties van nationaal belang of van bijzondere culturele waarde. Om dit te bepalen zijn selectiecriteria opgesteld: de A-categorie (ijk-, schakel- of symboolwaarde), de B-categorie (presentatie-, documentatie- of ensemblewaarde), de C-categorie (geen A- of B-waarde, maar valt binnen de doelstelling van de instelling) en de D-categorie (valt niet binnen de doelstelling van het museum). A- en B-collecties kunnen met een 40% bijdrage actief of passief geconserveerd worden, C-collecties alleen passief. Restauratie (het terugbrengen in een bepaalde toestand) wordt niet vanuit het Deltaplan ondersteund. Conservering wel: het consolideren van een bepaalde toestand en voor een verder verval voorkomen. Om in aanmerking te komen voor een bijdrage moeten de basisregistratie en de bewaaromstandigheden in orde zijn. Investerings vanaf medio 1992 in het laatste kunnen via de zogenaamde 'verruimingsmaatregel' meetellen in de eigen bijdrage van 60%.

Het is bovendien mogelijk projecten met een meer algemeen en voorwaardescheppend karakter ten behoeve van het museale behoud te ondersteunen: onderzoek, publikaties, symposia, pilot-projecten e.d. Opleiding en bijscholing zijn echter uitgesloten van ondersteuning.

Het besteedbare Deltaplanbudget voor niet-rijksinstellingen is een kleine f 6 miljoen per jaar.

Een toekomst voor het Deltaplan

Het huidige Deltaplan voor niet-rijksinstellingen loopt tot en met 1996, het einde van de eerste 'cultuurplanperiode'. In het kader van de voorbereidingen van een nieuwe cultuurnota in de planperiode 1997-2000 heeft het Ministerie van OCW de Mondriaan Stichting verzocht een inventarisatie te maken van de stand van zaken op behoudsgebied: wat bereikt is en wat nog moet gebeuren¹.

---

¹verzoek van de Directie Beleidszaken Cultuurbeheer tijdens een gesprek op 9 december 1994

Daarnaast heeft het Ministerie de Raad voor het Cultuurbeheer benaderd met de vraag of het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen moet doorlopen tot 2000 en zo ja, onder welke omstandigheden. Graag wil de Mondriaan Stichting, als uitvoerder namens de overheid van het Deltaplan, meedenken over de toekomst van het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen in de tweede planperiode.

Eind 1996 zullen er overtuigende resultaten geboekt zijn wat het inhalen van behoudsachterstanden betreft, maar nog lang niet alle collectiegebieden zijn op een aanvaardbaar behoudsniveau. Daarnaast is er een voortgaand proces van onderzoek en innovatie t.a.v. behoud en preventie op gang gekomen. Met dit voortschrijdend inzicht kunnen nieuwe problemen aangepakt worden. Eind 1996 zijn we er dus nog lang niet. Een tweede Deltaplanperiode zal enerzijds de mogelijkheid scheppen de aanpak van achterstanden voort te zetten, anderzijds - en belangrijker - het proces van 'research & development' te verbreden en te versnellen. Dit opdat aan het einde van de tweede planperiode het kennispeil zodanig is dat de meeste collecties opgeknapt kunnen worden en voor een nieuw verval behoed. De Mondriaan Stichting onderschrijft de mening van de Staatssecretaris¹ dat het Deltaplan nog voortzetting behoeft in een tweede planperiode van 1997-2000. Met deze notitie wil de Mondriaan Stichting dit standpunt onderbouwen en hieraan invulling geven.

In deze notitie gaan wij in op wat er in 1996 bereikt zal zijn en welke ontwikkelingen in gang gezet zijn. Hiermee wordt duidelijk wat er nog te doen staat. Vervolgens richten wij ons op hoe - in een tweede planperiode - het Deltaplan, in samenhang met het beleid gericht op afstemming van de collectie Nederland, deze problemen te lijf kan gaan. Het zal blijken dat de huidige regeling niet herzien zal hoeven te worden. Tot slot geven wij puntsgewijs onze bevindingen weer, en doen wij een aantal aanbevelingen.

De Mondriaan Stichting is de Adviesgroep van de Rijksdienst Beeldende Kunst en de Adviescommissie Behoud² dankbaar voor de medewerking die zij verleend hebben aan het totstandkomen van deze notitie.

---

¹ zie het persbericht n.a.v. het overleg met de delegatie van de rijksmuseum, september 1994

² De adviescommissie Behoud bestaat uit de volgende leden: dr. Steven B. Engelsman (voorzitter), drs. Hildebrand P.G. de Boer, drs. Rudi E.O. Ekkart en mw. drs. Charlotte E. van Rappard

2. DE EERSTE PLANPERIODE (1991-1997)

Voorgeschiedenis

Het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen kwam traag op gang. Dit lag aan de strenge voorwaarden waaraan een instelling moest voldoen alvorens een Deltaplan-aanvraag te kunnen doen: de eigen bijdrage van 60%, een selectie naar cultuurhistorische waarde, terwijl de (basis)registratie en de bewaarmstandigheden in orde moesten zijn. De instellingen moesten dus heel wat voorwerk verrichten voordat het Deltaplan benut kan worden. Het Deltaplan ging pas goed van start toen een deel van dit voorwerk middels de 'verruimingsmaatregel' verzilverd kon worden. In 1993 werd voor het eerst het hele budget besteed, in 1994 - met de overgang van de uitvoering naar de Mondriaan Stichting - was er voor het eerst een aanvraag. De Mondriaan Stichting heeft op deze aanvraag gereageerd door - in overleg met het toenmalige Ministerie van WVC - de regeling aan te scherpen. De toen geformuleerde prioriteiten (collectiegericht boven objectgericht, passieve conservering boven actieve conservering, voorkeur voor samenwerkingsprojecten, verbetering van de infrastructuur en deskundigheidsbevordering) stellen ons in staat een eventuele nieuwe aanvraag het hoofd te bieden.

Bereikte resultaten

Het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen kan projecten op het gebied van actieve en passieve conservering ondersteunen, en 'ondersteunende activiteiten' op behoudsgebied. In al deze categorieën zijn grote successen geboekt. Van groot belang zijn bovendien de algemene en de indirecte resultaten die het gevolg zijn van het gevoerde beleid.

Algemene resultaten

Het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen is een schoolvoorbeeld van stimuleringsbeleid. Eind 1996 zal ongeveer f 30 miljoen aan rijksmiddelen aan het inhalen van behoudsachterstanden in niet-rijksinstellingen zijn besteed. In totaal, door de vereiste eigen bijdrage van 60%, is een bedrag van f 75 miljoen voor dit doel ingezet. Daar komen nog de bedragen bij die gemeoid zijn met het tegemoetkomen aan de voorwaarden voor ondersteuning, zoals het op orde brengen van de bewaarmstandigheden en de registratie.

Voor het inhalen van de achterstanden in cultuurbehoud is een aanpak ontwikkeld die met succes voor andere beleidsdoeleinden ingezet kan worden. De uitgevoerde inventarisaties (wat hebben we?) en selectie (wat willen we?) zijn tevens van belang voor bijvoorbeeld ontsluiting, acquisitie of presentatie. Het voorwerk - de inventarisatie en selectie - gebeurt binnen de kaders van het Deltaplan.

Een derde algemene verdienste van het Deltaplan is het toepassen van selectiecriteria van cultuurhistorische waarde (A, B, C en D). Op basis van deze criteria kunnen specifieke selectiecriteria per collectiegebied uitgewerkt worden. Hiermee wordt de aandacht geconcentreerd op het cultuurhistorisch belangrijke erfgoed, dat op orde gebracht wordt, en - belangrijker nog - voor en in de toekomst behouden. Een centrale uitvoering is voorwaarde: de afweging van cultuurhistorische waarde op nationaal niveau garandeert dat het roerend culturele erfgoed een evenwichtige selectie ondergaat die landelijke geldigheid heeft.

Om bovengenoemde redenen is er voor het Deltaplan veel belangstelling vanuit het buitenland (Engeland, Zweden en Israël o.a.).

Voorts zijn er 'spin-off' effecten van het Deltaplan te benoemen: de toegenomen professionaliteit in projectopzet en -uitvoering door het museumconsulentschap, de toegenomen deskundigheid in de breedte door de themadagen van het Centraal Laboratorium, de door diverse infrastructurele behouds-gremia georganiseerde symposia, de drukbezochte restauratiebeurzen, het museumweekend 1994, allerhande Nieuwsbrieven (Deltaplan, Nederlands Fotogenootschap, Centraal Laboratorium); allemaal zaken die ruchtbaarheid aan het Deltaplan geven opdat de nieuwe 'behoudsmentaliteit' ook de periferie van de Nederlandse collectiebeheerders bereikt.

Actieve en passieve conservering

Tegen het einde van 1996 zullen in veel grotere en kleinere museale instellingen de grootste achterstanden zijn ingelopen op het gebied van klimaatbeheersing en de passieve en actieve conservering van objecten die binnen de Deltaplan selectiecriteria vallen. Een aantal musea zoals het Fries Museum, het Groninger Museum, het Van Abbemuseum, het Belastingmuseum, het Leder- en Schoenenmuseum of het Bonnefantenmuseum hebben gebruik gemaakt van (ver)nieuwbouw-activiteiten om een grootschalige aanpak van hun conserveringsachterstanden te realiseren. Museum Boymans-van Beuningen heeft diepgaande investeringen gedaan in klimaatbeheersing, waardoor het Deltaplan middels de verruiming ten volle benut kon worden voor actieve conservering van de collecties. Het Deltaplan heeft een gestructureerde, gecombineerde aanpak van de achterstanden bevorderd in o.a. het Universiteitsmuseum te Utrecht, het Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum, Museum Flehite, het Haags Historisch Museum en een groot aantal natuurhistorische instellingen. Andere instellingen pakten per collectie hun achterstanden aan: de Lakenhal, het Catharinagasthuis, het Zeeuws Museum en de buitenplaatsen, om er enkele te noemen. Het wellicht spectaculairste project - het Panorama Mesdag - zal eind 1995 volledig gerenoveerd zijn. De beroemde (en omvangrijke) Atlas van Stolk zal aan het eind van de eerste planperiode geconserveerd zijn.

Niet alleen individuele instellingen doen echter een beroep op het Deltaplan. De samenwerkingsprojecten zijn eveneens van groot belang geweest. Het Landelijk Contact Museumconsulenten (LCM) voerde het landelijke klimatiseringsproject uit, het paradepaard van de passieve conservering. Per provincie werd de aanschaf van thermohygrografen ondersteund voor alle museale instellingen. Hiermee werd de behoefte gepeild aan be- en onvochtigingsapparatuur, die vervolgens werd aangeschaft. Dit landelijk project werd afgesloten met cursusedagen in het onderhoud van de apparatuur en de interpretatie van de metingen. Onderdeel van dit project was het zogenaamde 'CL-rapport', een rapport met aanbevelingen van het Centraal Laboratorium op het gebied van de klimatisering, dat voor elk van de 108 deelnemende instellingen werd opgesteld. Volgens dezelfde projectopzet zal in 1995 de 'landelijke bedozing' zich voltrekken, waarbij alle museale instellingen kunnen inschrijven op binnen het Deltaplan ontwikkelde standaardtypen zuurvrije opbergdozen. Bij MonteVideo is het grootste deel van de Nederlandse kunst-videocollecties geconserveerd en in permanent beheer gesteld.

De provinciale museumconsulenten hebben in een aantal gevallen per provincie de collecties papier aangepakt.

De provincie Noordholland voert het schilderijenproject uit: in een groot aantal instellingen worden de schilderijen op conditie onderzocht, en waar nodig van eerste hulp voorzien.

Daarnaast zijn er een aantal cultuurhistorisch belangrijke, maar niet strikt museale collecties 'klaar' in 1996. Een greep hieruit: de boekbanden van de Librije in Zutphen of de cartons van de Goudse Glazen (beide Wet Behoud Cultuurbezit), de kunstcollecties van het Concertgebouw of de Ver Huell-collectie in de Gemeentebibliotheek van Arnhem. Het roerend erfgoed in een aantal belangrijke buitenplaatsen wordt onder handen genomen (bijvoorbeeld Twickel, De Wiersse, Slot Zuylen en Heeswijk), terwijl de Gelderse Kastelenstichting met UV-wering en andere passieve conservering begonnen is. De Stichting Kerkelijk Kunstbezit Nederland coördineert Deltaplanaanvragen vanuit de katholieke kerken. Voorts doen de historische transportmiddelen in toenemende mate - en met succes - een beroep op het Deltaplan.

Ondersteunende activiteiten

Een aantal **samenwerkingsprojecten** is reeds genoemd en was van groot belang voor het museale veld, niet alleen vanwege de reikwijdte maar door de ontwikkelde expertise in grootschalige projectcoördinatie.

Wat **deskundigheidsbevordering** betreft noemen wij - wederom een greep - de pilotprojecten conservering fotografische collecties, de theaterachterdoeken en de conservering van het Panorama Mesdag. Beide laatste projecten betroffen zeer grote formaten, waarmee de Nederlandse restauratie-wereld internationale faam heeft verworven.

Internationaal van opzet waren ook de eerste Europese prepareerkampioenschappen, gehouden in het Nationaal Natuurhistorisch Museum te Leiden.

Dan nog de ontwikkeling van de reeds eerder genoemde standaardformaten zuurvrije opbergdozen, textielberging, en de - inmiddels zijn tweede druk belevende - uitgave van de Gids voor het Behoud van het Kerkelijk Kunstbezit, evenals een boekje over vitrinebouw, thans in voorbereiding in Gelderland.

Bovendien wordt in het veld gewerkt aan de voorbereiding van een aantal pilot-conserveringsprojecten 'eigentijdse kunst van niet traditionele materialen'.

Een toevoeging aan de behouds**infrastructuur** is het restauratorenregister dat in 1997 in opzet klaar zal zijn.

Samenhang Deltaplan en de ondersteuningscategorie 'Afstemming Collectie Nederland'

Wij hebben gemerkt dat de combinatie van het Deltaplan en het beleid gericht op de afstemming van de 'collectie Nederland' een vruchtbare is. Uit deze combinatie is een systematiek van aanpak ontwikkeld dat inventarisatie, selectie en vervolgens behoud omhelst. Een voorbeeld hiervan is te vinden bij de foto-collecties.

Hier werden eerst - in Deltaplan-verband - pilot-projecten met specifieke, maar kenmerkende behoudsproblemen geselecteerd en, veelal onder begeleiding van buitenlandse deskundigen, uitgevoerd. Met de verkregen deskundigheid worden momenteel basisnormen voor actieve en passieve conservering van fotocollecties geformuleerd en gepubliceerd. Parallel hieraan loopt een selectie-project fotocollecties in de ondersteuningscategorie 'Afstemming collectie Nederland'. Hierbij wordt in de eerste plaats een beschrijvingsmodel ontwikkeld voor fotocollecties tot op collectie-niveau, en ten tweede selectiecriteria. Hiermee kunnen de instellingen zelf hun collecties te lijf met de vragen 'wat hebben we' en 'wat willen we houden'. Met de basisnormen voor conservering kunnen de instellingen een collectieplan opstellen en een Deltaplan-aanvraag indienen. De relatie 'Afstemming collectie Nederland'/Deltaplan zal duidelijk zijn.

De geologische collecties zouden eveneens hiervoor in aanmerking komen, wellicht als onderdeel van een totale heroriëntering van de universitaire collecties.

Daarnaast zijn er de onbelichte gebieden die niet het hele traject hoeven af te lopen: 'traditionele' moderne kunst is over het algemeen redelijk geregistreerd, alleen de selectiecriteria zouden nader in relatie tot de 'collectie Nederland' gebracht kunnen worden. Het roerend industrieel erfgoed wordt momenteel elders geïnventariseerd, waarbij selectiecriteria worden ontwikkeld.

Probleemsignalering en nadere beleidsbepaling

Omdat het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen niet alleen de musea dient, maar het totaal van het roerend erfgoed in de 'collectie-Nederland' heeft de Mondriaan Stichting, in overleg met zijn adviseurs, hanteerbare en effectieve grenzen gesteld (of is ermee bezig) aan extramuseale collecties zoals beelden in de buitenlucht, bibliotheken, archeologische collecties en de historische transportmiddelen.

Actieve conservering kan voor A- en B-collecties, passieve conservering voor A-, B-, en C-collecties. Met de toegenomen inzichten als gevolg van het Deltaplan werkt de Mondriaan Stichting momenteel aan richtlijnen - per materiaal of objectsoort - over welke werkzaamheden onder actieve conservering vallen, en welke onder passieve.

Aan de hand van de ervaringen met het Deltaplan worden kengetallen opgesteld voor veelvoorkomende conserveringsactiviteiten. Een begin is gemaakt met papier.

Problemen van (landelijke) cultuurhistorische waardebeoordeling doen zich voor bij collecties met een regionale oorsprong of welke niet noodzakelijkerwijs verbonden zijn aan Nederlandse maatschappelijke of culturele ontwikkelingen. Ook hiervoor zoeken wij in overleg met onze adviseurs naar werkbare oplossingen.

De uiteindelijke standpunten van de Mondriaan Stichting worden gepubliceerd in *Museumberichten*. Wanneer het geformuleerd beleid de museale grenzen overschrijdt dan worden de betrokken sectoren van het cultuurbehoudveld rechtstreeks door de Mondriaan Stichting geïnformeerd.

Mondriaan Stichting
(Mondriaan Foundation)

Een terugblik

Wij zullen eind 1996 met tevredenheid, ja zelfs trots, terug kunnen kijken op de resultaten van de eerste planperiode van het Deltaplan. Een belangrijk wapenfeit is het - over de hele linie - toegenomen inzicht in behoud: actief en passief, preventief en curatief. Met 'wat we nu weten' wordt duidelijk 'wat we nog niet weten', met wat er bereikt is kunnen we aangeven wat er nog bereikt moet worden.

3. EEN KRITISCH OMMEZIEN - DE LACUNES

Het oorspronkelijke rapport van Intomart Qualitatief met een steekproefsgewijze (dus niet systematische) inventarisatie van de achterstanden bij niet-rijksinstellingen is op veel punten onvolledig gebleken en is inmiddels verouderd. Het zou goed zijn om bij het ingaan van een tweede planperiode, te beschikken over actuele gegevens ten aanzien van de nog bestaande achterstanden. De volgende bevindingen zijn gebaseerd op onze ervaringsfeiten.

'Traditionele' achterstanden

Het Deltaplan heeft als doelstelling het inhalen van achterstanden in behoud. Er zijn behoorlijke vorderingen gemaakt in het terugdringen van achterstanden en het voorkomen van nieuwe. Veel musea zijn echter volop bezig met de uitvoering van meerjarenprojecten, of hebben nog steeds problemen met het bij elkaar schrapen van de 60% eigen bijdrage. Bij deze laatste instellingen is de uitvoering van het Deltaplan nog nauwelijks begonnen. Dit laatste geldt met name voor de vele kleinere musea met waardevolle collectie-onderdelen. Wellicht kan worden gedacht aan het voorfinancieren van de eigen bijdrage. Wij komen hier later in deze notitie op terug.

Selectie

Voor het Deltaplan was een 'achterstand in behoud' nooit gedefinieerd. Het Deltaplan is in zijn uitvoering gestoeld op selectie: actieve conservering voor A- en B-collecties, passieve voor A-, B en C-collecties. Pas als er inzicht is in de opbouw van de collecties naar cultuurhistorische waarde is er inzicht in de achterstanden te krijgen. Hier wordt de relatie duidelijk van het Deltaplan met een andere ondersteuningsmogelijkheid van de Mondriaan Stichting, de categorie 'Afstemming collectie Nederland'. In deze categorie worden selectiecriteria per collectiegebied ontwikkeld, waarmee de collecties opgeschoond kunnen worden en voorgedragen voor een behoudsondersteuning. Slechts op enkele collectiegebieden zijn deze 'vertaalde' criteria voorhanden (natuurhistorische collecties, video-collecties). Op andere gebieden is met het opstellen van criteria een begin gemaakt (het industrieel erfgoed, de fotografie-collecties), maar moet de selectie nog plaatsvinden. Bij de geologische collecties moet men nog na gaan denken over de criteria. Pas wanneer vastgesteld is wat tot de top van de collectie Nederland behoort kan begonnen worden met de conservering.

Het collectieplan

Er is geen betrouwbaar overzicht van de 'collectie Nederland'. Een goed overzicht zou ontleend kunnen worden aan collectieplannen van alle in aanmerking komende Nederlandse collecties. Dergelijke collectiebehoudsplannen zijn (om het nut voor de instellingen zelf) inmiddels in de aangescherpte regeling een vereiste, maar de regeling is nog te kort van kracht om reeds te kunnen beschikken over een totaaloverzicht. Een tweede Deltaplanperiode zou hierin een zeer belangrijke bijdrage kunnen leveren.

Deskundigheid bewaaromstandigheden

In de loop van het Deltaplan is de kennis zo gegroeid en veranderd, dat nieuwe, of andere achterstanden gesignaleerd kunnen worden. Wij duiden hier vooral op inzichten t.a.v. bewaaromstandigheden voor de diverse collectie- c.q. materiaalsoorten, en de verhoogde aandacht voor 'preventief behoud' waar de Mondriaan Stichting met haar prioriteitsstelling actief op ingaat.

Er is een tekort aan kennis over de duurzaamheid van bepaalde passieve conserveringsmaatregelen (hoe lang gaan UV-werende folies mee bijvoorbeeld, of wanneer hebben zuurvrije dozen hun bufferende werking verloren, heeft de slijtage van UV-arme verlichting consequenties voor het UV-gehalte van het licht, of wat is op termijn de werking van bepaalde lijmsorten?), terwijl een aantal veelbelovende ontwikkelingen nog getest moeten worden

(de toepassing van laserstralen voor het reinigen van moeilijke materiaalsoorten, microklimatisering met behulp van het zelfregulerende 'artsorb' in vitrines, de toepassing van demontabele (standaard)inbouwdepots). De nieuwe inzichten en mogelijkheden leveren nieuwe projecten op in de tweede planperiode.

Deskundigheid actieve en passieve conservering

Ook op het gebied van de actieve en passieve conservering van objecten is er behoefte aan meer kennis: schilderijen op paneel, of kunststoffen brengen specifieke problemen met zich mee, terwijl er te weinig bekend is over bijvoorbeeld de werking van gal-inkt op papier of de bestrijding van schimmels. De momenteel in ontwikkeling zijnde deskundigheid zal in de nabije toekomst zijn neerslag krijgen in projecten.

Achterstanden per collectiegebied of materiaalsoort

Kijken we naar collectie- of materiaalsoort dan zijn bepaalde hiaten te constateren, ook in de instellingen die integrale conserveringsprojecten hebben uitgevoerd. In het algemeen ligt de reden dat bepaalde collectiegebieden of materiaalsoorten tot nu toe weinig aan bod zijn gekomen, in een gebrek aan deskundigheid op die gebieden, en daardoor vaak in een tekort aan restauratorische capaciteit. Het betreft de fotografische collecties, de etnografica, de eigentijdse kunst van niet traditionele materialen en de archeologica (metaal en ceramiek). Beschikbare kennis hoe deze collecties aangepakt moeten worden zal een nieuwe ronde Deltaplanprojecten opleveren.

Achterstanden zijn echter niet altijd te wijten aan een gebrek aan conserveringskennis. Bij een aantal universitaire collecties zijn achterstanden opgetreden door een gebrek aan beheersstructuur, terwijl de archeologische collecties verspreid zijn en lang niet altijd een museaal beheer genieten. Bij de kostuums zou het gebrek aan presentatie-animo gemakkelijk tot een verminderde aandacht voor het behoud kunnen leiden.

Traditionele achterstanden

Omgekeerd geredeneerd, kan er vanuit de optiek van de aanwezige kennis, aangegeven worden welke collectiegebieden zonder diepgaand onderzoek tot op zekere hoogte 'af' kunnen zijn in 2000. De achterstanden op het gebied van papier, textiel, schilderijen, ceramiek en meubelen zijn nog steeds behoorlijk groot, zeker in de instellingen die nog geen aanvragen hebben gedaan. Op deze terreinen is echter in Nederland voldoende deskundigheid en restauratorische capaciteit aanwezig om de behoudsachterstanden in te lopen. Hier hoeft in de tweede planperiode het karwei slechts afgemaakt te worden.

Infrastructuur

Steeds luider bereikt de Mondriaan Stichting de roep om 'gezamenlijke depots'. In de drie noordelijke provincies zijn de plannen voor een gezamenlijke archeologie-depot in een vergevorderd stadium. Het Gelders Oudheidkundig Contact is voornemens de haalbaarheid te onderzoeken van een museaal depot Oost-Nederland. Tussen nu en eind 1996 kunnen de ideeën hierover verzameld worden en beleid bepaald. Hier ligt dus een mogelijke aandachtsgebied in de tweede Deltaplanperiode.

Een blik vooruit

Na de eerste cultuurplanperiode zijn de inzichten op behoudsgebied zo gegroeid en veranderd dat duidelijk zal zijn geworden waar nieuwe of andere achterstanden zich bevinden. In de bijlage vindt u een overzicht van de stand van zaken en trends ten aanzien van het behoud, voorzover wij deze nu kunnen overzien. Op basis van de kennisontwikkeling en de lacunes kunnen voor de tweede planperiode doelstellingen worden geformuleerd.

4. DE TWEEDE PLANPERIODE (1997-2000)

De doelstellingen

Op basis van de reeds bereikte resultaten en de geconstateerde hiaten, kunnen doelstellingen geformuleerd worden voor de tweede planperiode. De doelstellingen moeten voorzien in het opgeschoond en opgeknapt zijn van de 'collectie Nederland', en waar dit niet haalbaar is, in instrumenten waarmee dit bereikt kan worden. Bovendien moeten voorwaarden geschapen worden die het ontstaan van nieuwe achterstanden voorkomen. Om dit te bereiken zal de Mondriaan Stichting in de tweede Deltaplanperiode een minder afwachtende houding aannemen: aanvragen zullen soms gegeneerd worden. Wanneer wij probleemgebieden signaleren, c.q. daarop geattendeerd worden, zullen wij in overleg met het veld naar oplossingen zoeken. In het hiernavolgende geven wij aan welke doelen wij ons stellen en hoe wij, zowel met de ondersteuningscategorie 'Afstemming Collectie Nederland' als met het Deltaplan, deze denken te verwezenlijken.

De achterblijvers

Op basis van de reeds uitgevoerde plannen per instelling in de eerste planperiode moet worden geconstateerd dat er vermoedelijk nog grote achterstanden zijn, zelfs in een aantal belangrijke instellingen. Een tweede Deltaplanperiode zou moeten voorzien in de aanpak van deze achterstanden. Wat de niet museale instellingen (kerken, buitenplaatsen, universiteiten, bibliotheken) betreft is een omslag waar te nemen van objectgerichte actieve conservering naar meer preventieve maatregelen in de zin van bewaaromstandigheden en UV-wering. Deze tendens is net op gang gekomen en moet de gelegenheid krijgen zich te consolideren.

Onderzoek en vernieuwing

Zoals boven gesteld, is een aantal collectiegebieden of materiaalsoorten achtergebleven omdat er te weinig deskundigheid c.q. restauratiecapaciteit in Nederland is om deze achterstanden aan te pakken. Naast concrete projecten actieve en passieve conservering is onderzoek, ontwikkeling en innovatie van belang voor de tweede periode van het Deltaplan.

Een systematische aanpak per collectiegebied

Een voorbeeld van een systematische aanpak vanuit een optiek van onderzoek en innovatie is te vinden bij de fotocollecties (zie pagina 5). Bij het Rijksmuseum Volkenkunde wordt momenteel doelmatigheidsonderzoek gedaan naar een 'lopende band' aanpak van actieve conservering bij etnografische collecties. Een systematische benadering ondervinden momenteel ook de eigentijdse kunst van niet-traditionele materialen en het roerend industrieel erfgoed. De systematische aanpak lijkt succesvol te worden en zal een nieuwe ronde Deltaplanprojecten opleveren.

Behoud van deskundigheid

In deze tweede periode zal er een nauwe afstemming moeten plaatsvinden tussen de uitvoering van het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen en het Ministerie van OCW: de ontwikkelde deskundigheid moet eveneens behouden worden. Het moet zijn beslag krijgen in de ondersteunende instellingen en de opleidingen. Wij hebben dan ook met veel belangstelling de - tentatieve - ideeën vernomen over de oprichting van een 'conserverings- c.q. kennisinstituut', met een bundeling van kennis op het gebied van conservering en de 'collectie Nederland'.

Nieuwe achterstanden voorkomen: de instrumenten

Onderzoek, innovatie en selectie zullen resulteren in een tweede generatie Deltaplan-projecten waarin deze nieuwe deskundigheid wordt toegepast. Van minstens evengroot belang is het voorkomen van nieuwe achterstanden. Hiertoe zullen wij de ontwikkeling van een tweetal instrumenten bevorderen: het collectiebehoudsplan en een standaard systematiek voor het in kaart brengen van de 'minimale conserveringsbehoefte per object of collectie'.

Het collectieplan

Voor een effectief collectiebeheer - en dus inzicht in de achterstanden in behoud - is een collectieplan onontbeerlijk. Niet alleen de eigenlijke beheerder, maar ook de buitenwereld (i.c. de beheerders van andere collecties in Nederland) kunnen hiermee hun voordeel doen. Indirect kan met behulp van een openbaar gemaakt collectieplan beter worden afgestemd en gemobiliseerd worden. Een goed collectieplan biedt een instelling bovendien de mogelijkheid om (binnen de totale collectie) deelcollecties te prioriteren naar cultuurhistorische waarde en urgentie van behandeling.

De collectieplannen die de Mondriaan Stichting in het kader van het Deltaplan tot nu heeft ontvangen bieden over het algemeen nog onvoldoende informatie over het collectiebeleid van de instellingen en de omvang, samenstelling en gebruik van de deelcollecties, alsmede hun belang in relatie tot de doelstelling van de instelling. In het veld is men al gestart met het ontwikkelen van standaard-criteria waar een collectieplan aan moet voldoen. Ondersteuning voor het opstellen van openbare collectieplannen, waarmee substantiële collecties beargumenteerd worden behouden en beheerd, ligt dan ook in de komende beleidsperiode voor de hand.

De bepaling van de minimale conserveringsbehoefte

Naast het collectieplan zal de ontwikkeling van een tweede instrument, 'de minimale conserveringsbehoefte per collectie of object', een grote rol kunnen spelen in het voorkomen van nieuwe achterstanden. Hier gaat selectie voor de aankoop uit. Met een te ontwikkelen standaard systematiek voor het bepalen van deze 'minimale conserveringsbehoefte' kan een instelling in beeld krijgen hoeveel geld en ruimte gemoeid is met acquisitie. De Mondriaan Stichting zal in overleg met het Centraal Laboratorium de ontwikkeling en toepassing van een dergelijke systematiek actief bevorderen.

De bovengenoemde instrumenten - collectieplan en minimale conserveringsbehoefte - kunnen ook effectief zijn voor de uitvoering van het aankoopbeleid.

De regeling

Voor een intensivering op het gebied van deskundigheidsbevordering hoeft de regeling niet te worden herzien. De huidige regeling voorziet hierin. Bovendien zal de deskundigheidsbevordering uiteindelijk nieuwe projecten actieve en passieve conservering opleveren - hierin moet dus de regeling blijven voorzien. Daar komt bij dat wanneer de huidige regeling gehandhaafd blijft, de achterblijvers - in en buiten het museale veld - nog aan bod kunnen komen.

5. BEVINDINGEN EN AANBEVELINGEN

De resultaten samengevat

Het Deltaplan draait nu op volle toeren. De eerste Deltaplanperiode zal veel resultaat boeken op het gebied van het inhalen van behoudsachterstanden bij de 'collectie Nederland'. Een groot aantal cultuurhistorisch waardevolle collecties zal geregistreerd, geconserveerd en geklimatiseerd zijn. Bovendien is er een belangrijke toename in de kennis van behoud, zowel in preventieve als curatieve zin.

Een inventarisatie

Wij hebben een redelijk inzicht in de stand van zaken bij de collecties die voor een Deltaplan-ondersteuning zijn voorgedragen. Dit is echter maar een deel van het totaal aan collecties in Nederland. Bovendien weten wij niet waarom een belangrijk deel van de musea geen aanvraag heeft ingediend. Ligt dit aan een tekort aan restauratiecapaciteit, of heeft men moeite om tegemoet te komen aan de voorwaarden in onze regeling (bijvoorbeeld de 60% eigen bijdrage of de basisregistratie op orde)? Wij pleiten voor een gedegen onderzoek naar de nog bestaande achterstanden bij de niet-rijksmusea.

De lacunes

Van het totaal aan achterstanden zal in 1996 een deel zijn ingelopen. Er is al veel bereikt maar we zijn er nog lang niet. Er zijn nog veel lacunes, zoals:

- een groot aantal instellingen heeft nog 'traditionele' achterstanden;
- er zijn achterstanden die pas ingelopen kunnen worden nadat inventarisatie, selectie en deskundigheidsbevordering heeft plaatsgevonden. Een aantal, nu reeds ingezette projecten op het gebied van deskundigheidsbevordering en selectie moet nog zijn beslag krijgen (foto's, roerend industrieel erfgoed, eigentijdse kunst en etnografica). Dit alles zal een nieuwe ronde behoudsprojecten tot gevolg hebben.
- er moeten nog instrumenten ontwikkeld en toegepast worden om nieuwe achterstanden te voorkomen.

Het tweesporen-beleid

De combinatie van het Deltaplan en een beleid gericht op de bevordering van de samenhang en kwaliteit van de 'collectie Nederland' is een vruchtbare. Het eerste richt zich op onderzoek naar conserveringsmethodes, bij het tweede is van belang de ontwikkeling van selectiecriteria van cultuurhistorische waarde voor elk collectiegebied en de professionalisering van de collectieplannen. Het tweesporen-beleid maakt een doelmatige toepassing van de Deltaplansystematiek mogelijk: inventarisatie, selectie, deskundigheidsbevordering t.a.v. het behoud, waarna actieve en passieve conservering van het cultuurhistorisch belangrijke erfgoed.

De tweede planperiode

Het inhalen van alle achterstanden is zelfs met een tweede planperiode voor de boeg geen haalbare kaart. De tweede planperiode zal er daarom op gericht zijn voorwaarden te scheppen en instrumenten te creëren om de dan nog resterende achterstanden aan te pakken en vooral nieuwe achterstanden te voorkomen. Naast de traditionele projecten actieve en passieve conservering zullen in toenemende mate activiteiten van voorwaardescheppende en preventieve aard ondernomen worden, met de nadruk op deskundigheidsbevordering en de bevordering van het opstellen, gebruiken en openbaar maken van collectieplannen. De lacunes zullen per collectiegebied, met de 'collectie Nederland' als referentiepunt, aangepakt worden.

De regeling

De regeling behoeft niet herzien te worden. De doelstellingen en criteria voor zowel de ondersteuningscategorie **Behoud** als **Afstemming collectie Nederland** geven voldoende houvast om het tweesparen-beleid uit te voeren. De advisering door onze vaste adviseurs bij de Rijksdienst Beeldende Kunst verloopt goed.

De centrale uitvoering

Voor het bereiken van bovengenoemde resultaten is een centrale uitvoering van cruciaal belang. De afweging van cultuurhistorische waarde op nationaal niveau garandeert dat het roerend culturele erfgoed een evenwichtige selectie ondergaat die landelijke geldigheid heeft. Daar komt bij dat de cultuurhistorisch belangrijke collecties niet gelijkmatig verspreid zijn over Nederland. Een te groot beroep ten behoeve van enkele collecties op een gedecentraliseerde 'pot', zou andere collecties in het nauw kunnen drijven. Dit terwijl elders middelen onbesteed blijven. Een concentratie van middelen garandeert een evenwichtige verdeling. De centrale uitvoering zal ook in de tweede planperiode de beste resultaten afwerpen.

De infrastructuur

De bereikte resultaten in de tweede planperiode, met name de uit 'research & development' verkregen deskundigheid, moeten worden bestendig, verspreid en verder ontwikkeld. De Mondriaan Stichting zal hiertoe graag samenwerken met de instellingen die op deze terreinen werkzaam zijn zoals het Centraal Laboratorium, de Opleiding Restauratoren en de Rijksdienst Beeldende Kunst (of een nieuw op te richten conserverings- c.q. kennisinstituut).

Een conserveringsfonds

Op conserveringsgebied zal een groot aantal behoeften en noden blijven, ook na het jaar 2000. Niet alleen omdat voortgaand inzicht nieuwe projecten zal blijven opleveren. Naast actieve en passieve conservering denken wij met name aan presentatiegerichte behoudsmaatregelen: vitrines, verlichting en restauratie. Een conserveringsfonds zou hier een oplossing kunnen bieden. De Raad voor het Cultuurbeheer heeft het Ministerie van OCW geadviseerd een conserveringsfonds te creëren naar het model van het Nationaal Restauratiefonds. Bij de Mondriaan Stichting is de know-how en infrastructuur hiertoe aanwezig. Zelfs zou men kunnen denken aan voorfinanciering van de eigen bijdrage. Indien de Staatssecretaris daar prijs op stelt is de Mondriaan Stichting graag bereid de gedachten aan een museaal conserveringsfonds nader uit te werken.

De (wetenschappelijke) ontsluiting

Het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen zal een groot aantal goed geregistreerde, goed opgeborgen en goed geconserveerde collecties opleveren van grote cultuurhistorische waarde. Hier zullen de instellingen mee naar buiten willen. Een voor de hand liggend vervolg op het Deltaplan is de wetenschappelijke ontsluiting en documentatie van deze collecties. De categorie 'Afstemming collectie Nederland', zou, zonder van doelstelling te veranderen, een andere inhoud met inbegrip van wetenschappelijke ontsluiting kunnen krijgen.

Een besluit op korte termijn

Omdat diverse langlopende projecten met verstrekkende gevolgen reeds zijn ingezet of in voorbereiding zijn, is het van belang dat het museale veld zo spoedig mogelijk duidelijkheid krijgt over de toekomst van het Deltaplan.

Amsterdam, april 1995

BIJLAGE

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

Stand van zaken en trends

BIJLAGE

Stand van zaken en trends

Deze bijlage is uitsluitend gebaseerd op onze ervaringen, dus op de aanvragen die behandeld zijn. De stand van zaken bij de niet-aanvragers is niet bekend bij de Mondriaan Stichting, wij kunnen er slechts gissingen naar doen. Wij pleiten dan ook in 'ZODEN AAN DE DIJK' voor een gedegen inventarisatie. Deze bijlage is ondermeer voorgelegd aan onze vaste adviseurs Behoud bij de Rijksdienst Beeldende Kunst, aan onze adviescommissie Behoud en aan de Nederlandse Museumvereniging.

Algemene opmerkingen

- . Binnen het Deltaplan streven wij naar een systematische aanpak van het behoud in de museale instellingen. Daartoe verplichten wij de aanvragers een collectieplan in te dienen. Er zijn echter instellingen die een andere systematiek volgen: wanneer behoud wordt gekoppeld aan een actief tentoonstellingsbeleid gericht op de eigen collectie, dan is het over het algemeen goed gesteld met de actieve conservering van de objecten.
- . In de jaren '80 is een goed gebruik gemaakt van de regeling die 'restauratie t.b.v. de presentatie' voor 50% ondersteunde. De objecten in de vaste presentatie van de meeste musea in Nederland zijn over het algemeen goed geconserveerd.
- . Deze inventarisatie laat de (ex)rijksmusea buiten beschouwing.

De 'stand van zaken en trends' zijn eerst per museale sector beschouwd, waarbij tevens aandacht besteed wordt aan enkele probleemgebieden. Zo komen achtereenvolgens de cultuurhistorische-, de kunst-, de techniek-, de natuurhistorische en de volkenkundige musea aan de orde, dan de extra-museale collecties, vervolgens gaan we in op enkele collectiegebieden en materiaalsoorten zoals de fotocollecties, de kostuums en klederdrachten, de kunst-video's, gipsen en papier, om te eindigen met de koepels en overige infrastructuur en een aantal algemene trends.

CULTUURHISTORISCHE MUSEA (ongeveer 52% van het totaal aantal musea)¹

Registratie/Inventarisatie

- . Geautomatiseerde registratiesystemen voor handen, over het algemeen echter registratie-achterstanden.

Selectie-criteria

- . A, B, C en D voldoen over het algemeen.

Actieve en passieve conservering

- . Voldoende restauratorische kennis/capaciteit op het gebied van textiel, oude schilderijen, ceramiek en meubelen om achterstanden aan te kunnen.
- . De (belangrijke) historische musea zijn over het algemeen stedelijke of provinciale musea die in de jaren '80 hebben geprofiteerd van inhaalacties op het gebied van object-gerichte restauratie. De vaste presentatie is goed onderhouden.

De meeste provinciale musea zijn actief:

Groningen: nieuwbouw, collectieplan, collecties klaar in 1996

Friesland: vernieuwbouw, collectieplan, collecties klaar in 1996

Overijssel: heeft aanvraag ingediend volgens collectieplan

Drenthe: is bezig met gedeeltelijke nieuwbouw, vernieuwing van de depots en een nieuwe presentatie; heeft al aanvragen ingediend en zal nog aanvragen indienen

Utrecht: (weliswaar geen provinciaal museum) zal nog aanvraag indienen voor t.b.v. nieuwbouw depot

Limburg: Bonnefanten bouwt nieuw, heeft een gecombineerde Deltaplan-project achter de rug, zal eind 1996 behoorlijk in orde zijn

NBrabant: geen achterstanden, perfect depot

Zeeland: heeft gecombineerde Deltaplan-project achter de rug

Probleemgebieden

Archeologische collecties

- . Eigendom niet altijd bij beheerder, vaak zelfs van het Rijk (Deltaplan voor niet-rijksinstellingen kan eigenlijk geen rijkscollecties ondersteunen).
- . Registratie dient de wetenschappelijke functie, niet de museale.
- . Een hele 'vondstcomplex' moet bewaard worden: selectie in A, B, C en D lijkt dan niet zinvol, het is altijd 'wetenschappelijke ensemblewaarde'.
- . Afstoot is wettelijk niet toegestaan (wel terugberging).
- . Om de objecten wetenschappelijk te kunnen onderzoeken moeten vaak eerst conserverende handelingen verricht worden.
- . De collecties worden lang niet altijd beheerd door professionele museale instellingen.
- . Er is te weinig professionele restauratorische vakkennis, c.q. restauratoren met name op het gebied van aardewerk en metaal.
- . Er is vaak geen onderscheid te maken tussen conservering en restauratie.
- . Aanvragen kunnen moeilijk opgesteld worden: men weet van tevoren niet wat er uit de grond zal komen.
- . In Gelderland wil men een pilotproject opzetten om te kijken in hoeverre de registratie van museale archeologische collecties af te stemmen is op ARCHIS.

---

¹gegevens ontleend aan CBS rapport 1991, dat uitging van een totaal van 735 musea in NL. Niet opgenomen in deze inventarisatie is een CBS-categorie 'gemengde musea' dat ongeveer 6% van het totaal zou beslaan

KUNSTMUSEA (ongeveer 10% van het totaal aantal musea)

Inventarisatie/Registratie

- . Geautomatiseerde registratiesystemen voorhanden.
- . Registratie-terminologie niet altijd eenduidig.

Selectie

- . A, B, C en D criteria voldoen.
- . Op eigentijdse kunst zijn selectiecriteria, naar de mening van de conservatoren, niet van toepassing.

Trend

- . Een toenemende aandacht voor (o.m. het conserveren van) de beeldhouwkunst.

OUDE KUNST

Actieve en Passieve Conservering

- . Wat oude kunst betreft is er voldoende restauratorische kennis/capaciteit voorhanden. Heel weinig musea hebben eigen restauratoren oude kunst in dienst.
- . De vaste presentaties in bijna alle belangrijke Nederlandse instellingen zien er goed verzorgd uit (jaren '80 opgeknapt). De kunstcollecties zijn echter groot, een groot aantal A-stukken bevindt zich op depot.
- . De nog bestaande achterstanden betreffen voornamelijk bewaaromstandigheden.

Probleem oude kunst:

- . Volgens de vaste adviseurs is er een kennislacune m.b.t. de actieve conservering van schilderijen op paneel.
- . CHW-waardevolle schilderijen zijn niet altijd vervat in CHW-waardevolle lijsten (die toch vaak geconserveerd moeten worden) en vice versa: een belangrijke lijst om een minder belangrijke schilderij.

MODERNE KUNST

Actieve en Passieve conservering

- . Voor traditionele materialen is er voldoende kennis voorhanden, echter niet voldoende capaciteit.
- . Weinig instellingen hebben aanvragen ingediend, waardoor het moeilijk te achterhalen is wat de werkelijke achterstanden zijn. De grote, moderne kunst verzamelende instellingen in Nederland hebben vaak eigen restauratoren in dienst (HGM, Stedelijk Museum), die wellicht tentoonstellingsgewijs werken, en niet volgens collectieplan. Restauratie t.b.v. de presentatie kan de MS niet ondersteunen, zeker niet wanneer door eigen personeel uitgevoerd. Deltaplan-aanvragen moderne kunst volgens collectieplan zijn alleen ingediend door het Van Abbemuseum en Boymans-van Beuningen. Op dit gebied hebben wij geen aanvragen ontvangen van het Stedelijk Museum, het Centraal Museum, of van het Haags Gemeentemuseum, noch van de middelgrote of kleinere instellingen.

Problemen moderne kunst

- . Probleem bij het bewaren/vervoeren van moderne kunst: de vaak zeer grote formaten, gekoppeld aan het feit dat er veel wordt gebruikteend. Boymans-van Beuningen experimenteert met standaardbekratting.
- . Kennislacune actieve en passieve conservering **eigentijdse kunst niet-traditionele materialen**. Stand van zaken:
  - . Een aantal pilotprojecten actieve conservering is geselecteerd. Deze pilots zullen in de loop van 1995 uitgevoerd worden.
  - . De ontwikkeling van een systematiek voor het opstellen van een conditierapport is onderdeel van dit project.
  - . De werkgroep is van mening dat selectie niet nodig is: de objecten zijn zo duur dat selectie voor de aankoop uitgaat, straks zelfs mede op basis van het conditierapport. Wel zou afstoot kunnen plaatsvinden op basis van onoplosbare conserveringsproblemen.

TECHNIEK, TRANSPORT- EN BEDRIJFSTAKMUSEA (ongeveer 21% van het totaal aantal musea)

Inventarisatie/Registratie

- . Geautomatiseerde registratiesystemen zijn nog niet algemeen voorhanden. Er bestaan achterstanden bij de registratie.
- . Na het beschikbaar komen van selectiecriteria voor het roerend industrieel erfgoed, zal het roerend industrieel erfgoed 'van nationaal belang' worden aangewezen, in samenhang met geïntensiveerde aandacht voor registratie.

Selectie

- . A, B, C en D selectiecriteria voldoen voor 'de produkten' (i.t.t. de productieprocessen).
- . Voor het roerend industrieel erfgoed (de productieprocessen) worden momenteel criteria ontwikkeld.
- . Op basis van de PIE-branchestudies wordt ondermeer inzicht verkregen in het roerend industrieel erfgoed dat is ontstaan binnen de industriële branches
- . De branchestudies vormen het basismateriaal voor het vaststellen van een representatieve 'Collectie Nederland' voor roerend industrieel erfgoed; bovendien kan worden verduidelijkt welke lacunes binnen de 'Collectie Nederland' op het gebied van roerend industrieel erfgoed voorkomen.

Actieve en passieve conservering

- . Relatief weinig aanvragen. Reden zou kunnen zijn dat dit een relatief jong collectiegebied is (op enkele eerbiedwaardige instituties na), waarbij de collecties hun oorsprong vinden in het particuliere initiatief. Veel instellingen drijven op vrijwilligers, er is niet altijd voldoende professionele mankracht om subsidieverzoeken in te dienen, en de 60% eigen bijdrage kan een grote belemmering zijn voor 'onvolwassen' musea.
- . De aanvragen die op basis van een collectieplan werden ingediend (Textielmuseum, Leder- en Schoenenmuseum, Belastingmuseum, Goud-, Zilver- en Klokkenmuseum, Scription) betroffen passieve conservering (schoonmaken en bewaaromstandigheden).
- . Voor het erfgoed met bewegende onderdelen heeft de MS criteria geformuleerd t.a.v. actieve conservering: groot onderhoud kan, mits er een onderhoudsplan aan ten grondslag ligt.
- . Een aantal instellingen zal min of meer 'klaar' zijn in 1996: Belastingmuseum, Schoenenmuseum, Scription, Textielmuseum, PTT-museum. Het Goud- Zilver- en Klokkenmuseum zou nog een aanvraag in kunnen dienen.
- . Registratie van roerend industrieel erfgoed zal samengaan met inventarisatie van achterstanden bij actieve en passieve conservering.
- . Het ligt in de bedoeling van het PIE om te komen tot een conserveringsplan voor de 'Collectie Nederland' voor roerend industrieel erfgoed. Op basis van samenwerking en afstemming tussen collectiehouders kan dit conserveringsplan in relatie met het Deltaplan gefaseerd worden uitgevoerd.
- . Bij de maritieme musea zijn grote achterstanden in de conservering van technische tekeningen en documentaire foto's.

Trends

- . In toenemende mate tracht men productieprocessen te laten zien, naast produkten. Dit kan dure conserveringsprojecten opleveren in de toekomst.
- . De 'nationale collectie' roerend industrieel erfgoed zal, eenmaal gedefinieerd, ook geconserveerd moeten worden.
- . Actieve conservering: men staat niet afwijzend tegenover vervanging van een object i.p.v. restauratie, of het werken met replica's om collecties te completeren. Vraagstukken van authenticiteit gaan een rol spelen.
- . Bij de historische transportmiddelen is er vaak sprake van objecten als musea: Ramschip 'Schorpioen', stoomzeesleepboot 'De Furie', de 'Oosterschelde', mogelijk in 1995 de 'Hudson'. Voor deze objecten gelden de regels voor het roerend industrieel erfgoed m.b.t. actieve conservering.
- . Bij het industrieel erfgoed streeft men naar het behoud van 'ensembles': gebouw + inventaris (strokartonfabriek, Zaanse Schans) of naar werkende musea (Textielmuseum)

NATUURHISTORISCHE MUSEA (ongeveer 9% van het totaal aantal musea)

Inventarisatie/Registratie

- . Geautomatiseerde registratiesysteem voorhanden en voor alle musea uniform (Tin-NHM).
- . In de loop van 1995 zal een inventarisatieproject worden uitgevoerd: wat hebben we, waar, en waar zou het in bepaalde gevallen beter thuishoren?
- . Algemeen probleem: door voortschrijdend wetenschappelijk inzicht kan de nomenclatuur veranderen: de registratie is dan op die punten achterhaald en moet dus voortdurend worden bijgesteld.
- . De collecties zijn vaak oud: de etiketten laten los of worden onleesbaar.

Selectie

- . Aangepaste selectiecriteria - rekening houdend met wetenschappelijke functie van de collecties - zijn beschikbaar.

Actieve en passieve conservering

- . Standaard opzet collectieplan is beschikbaar.
- . 'Eerste hulp' kennis is voorhanden wat actieve en passieve conservering betreft, over het algemeen schoonmaken en berging.
- . Standaard Deltaplanaanvragen worden ingediend en een aantal is reeds in uitvoering.
- . Vier belangrijke instellingen (Natura Docet, Fries Natuurmuseum, Natuurmuseum Rotterdam en het MEC in Eindhoven) moeten, indien nodig, nog aanvragen indienen: het lijkt haalbaar dat dit voor 1996 gebeurt (Rotterdam zal in ieder geval indienen, mogelijk met veel verruiming i.v.m. vernieuwbouw)
- . Ontsmetting gebeurt idealiter door invriezing, m.n. deze werkzaamheden lijken zich te lenen voor een 'lopende band' aanpak.
- . De invriesmogelijkheden van de instellingen zijn beperkt: een tweede Deltaplanperiode zou kunnen voorzien in invriescellen voor de belangrijkste instellingen.

Problemen natuurhistorische collecties

- . Grootste probleem is schimmel- en ongediertebestrijding, m.n. is er een kennislacune over de hoeveelheden toe te passen gif, de benodigde verblijfsduur in de diepvries, en de protectieduur van de maatregelen.
- . algemeen probleem van de **universitaire collecties**: wie is hier verantwoordelijk voor? Het rijk (Cultuur) stelt zich vooralsnog op het standpunt dat de ex-universitaire collecties incidenteel van de bestaande regeling gebruik maken. Dus van het Deltaplan voor niet-rijksinstellingen en van Afstemming collectie NL. Het betreft vaak referentiecollecties, die toegankelijk moeten blijven, ook voor het buitenland, voor onderzoek. April 1995 zal een door de universiteiten opgesteld rapport over deze collecties worden aangeboden aan de Staatssecretaris van Cultuur.

geologische collecties

- . In onbruik geraakt als wetenschappelijke collecties, vaak geen actief beheer meer, dus registratie achterstanden.
- . Een aantal belangrijke collecties (o.a. Timor) is verspreid over diverse, lang niet altijd museale, locaties.
- . Er zijn nauwelijks afspraken over aandachtsgebieden.
- . Passieve conservering: omvang en gewicht het grootste probleem (collecties zakken door de bodem van de laden, vloerbelasting), daarnaast losrakende etiketten (registratie niet te achterhalen).
- . Zelfs afstoot is een probleem i.v.m. omvang collecties, formaten en gewicht objecten.

plantentuinen

- . Geautomatiseerde, centraal beheerde registratie bij de SNP.
- . Selectiecriteria zijn beschikbaar.
- . Op basis hiervan is men bezig te komen tot de definiëring van een 'gedecentraliseerde' nationale plantencollectie.
- . Coniferen en succulenten zijn klaar.
- . Interessant probleem is wat actieve conservering bij plantentuinen inhoudt, en wat passieve conservering.

VOLKENKUNDIGE MUSEA (ongeveer 2% van het totaal aantal musea, ±450.000 voorwerpen)

Inventarisatie/registratie

- . Binnen het volkenkundig overleg zijn de instellingen bezig met gezamenlijke, afgestemde registratie, op basis van ontwikkelde thesauri.
- . Thesauri Afrika en Indonesië zijn klaar.

Selectie

- . In hoeverre behoeven de A, B, C en D selectiecriteria een vertaling vergelijkbaar met de natuurhistorische collecties, rekening houdend met de herkomst en functies van de volkenkundige collecties?

Actieve en passieve conservering volkenkundige collecties

- . Weinig aanvragen op Deltaplangebied, vermoedelijk ligt dit aan een gebrek aan know-how m.b.t. actieve conservering en het feit dat er niet zoveel volkenkundige instellingen zijn.
- . Passieve conservering: kennis voorhanden.
- . Zodra kennis voorhanden is over actieve conservering en methoden daartoe, zullen grote acties volgen.

Problemen

- . Bij actieve conservering is het probleem dat de objecten uit verschillende materialen kunnen bestaan. Er moet nog veel onderzoek aan gebeuren, men is al in het Rijksmuseum Volkenkunde begonnen met pilot-projecten.
- . Bij RMV wordt onderzocht of er mogelijkheden zijn voor 'massaconservering' bij volkenkundige collecties. Een 'lopende band'-benadering leek goede resultaten af te werpen bij passieve conserveringsacties.

Trends

- . Samenwerking met de 'volkskunde'

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

EXTRA-MUSEALE COLLECTIES (kerken, buitenplaatsen, universiteiten, dierentuinen e.d.)

Buitenplaatsen

- . Hier lijkt de aandacht te verschuiven van louter objectgerichte actieve conservering, naar meer aandacht voor de bewaaromstandigheden.
- . Buitenplaatsen beschikken vaak over een rudimentair collectieplan.
- . De aanpassing van de Monumentenwet aan het Burgerlijk Wetboek kan inhouden dat de interieurs van monumenten voor ondersteuning van conserveringsprojecten in aanmerking komen. Op dit moment wordt veel onderzoek gedaan naar de conserveringsproblematieken van interieurs (behang, lambrizing e.d.), terwijl pogingen worden gedaan gebouw + interieur als 'ensemble' aan te merken en, in bijzondere gevallen, op de WBC-lijst te plaatsen. Een opleiding 'interieur-restaurator' wordt momenteel ontwikkeld. Op dit gebied zijn dus veel (en dure) projecten te verwachten.

Beelden in de buitenlucht

- . Beelden in de buitenlucht kunnen voor conservering in aanmerking komen, mits vandalisme- en vorstvrije berging, waar nodig.
- . Lelystad zal binnenkort een aanvraag indienen voor het conserveren van 'landschaps'-kunst (Observatorium van Morris).

Kerken

- . Aanvragen van katholieke kerken worden gecoördineerd vanuit de SKKN, de protestante gaan autonoom. Het betreft voornamelijk actieve conservering. 'Bewaaromstandigheden' laten te wensen over: het is voor een kerk belangrijker dat de mensen warm zijn. De SKKN probeert behoudsoverwegingen een rol te laten spelen bij bijvoorbeeld vervanging van verwarmingsinstallaties, doch niet altijd met succes. Een CL-rapport is nog lang niet ingeburgerd.
- . Het is ons niet duidelijk of de SKKN inzicht heeft in de achterstanden.

Dierentuinen

- . Een centraal beheerde, internationaal opgezette registratienetwerk is klaar (NOD)
- . Net als plantentuinen, zijn de 'objecten' over het algemeen goed geconserveerd (anders zouden ze dood zijn). Wat is dan actieve of passieve conservering voor dit soort collecties? Moeten we hier überhaupt aan beginnen? Dit zijn vragen waar wij de komende tijd aandacht aan zullen besteden.

PER COLLECTIE- OF MATERIAALSOORT

fotocollecties

- . Fotorestauratieatelier ingericht en in bedrijf, voorziet tevens (als enige) in probleemsignalering en ontwikkeling van nieuwe kennis. Draait echter commercieel.
- . Specialisatie is bij de opleidingen in ontwikkeling.
- . Pilotprojecten actieve conservering zijn afgesloten: kennis is beschikbaar.
- . Momenteel wordt gewerkt aan selectiecriteria.
- . Momenteel wordt gewerkt aan registratiesysteem tot collectieniveau.
- . Eind 1996: pilotprojecten inventarisatie met registratiesysteem in 4 à 5 instellingen dan: inventarisatie alle fotografische collecties mogelijk.
- . Ondertussen worden basisnormen voor passieve en actieve conservering van fotocollecties ontwikkeld, die eind 1995 beschikbaar zullen zijn.
- . Daarna zal het met de basisnormen en selectiecriteria mogelijk zijn deltaplanprojecten per instelling op te stellen en in te dienen.
- . Er dreigt, bij gebrek aan opleiding, een monopoliepositie te ontstaan bij het Fotorestauratie-atelier.

kostuums en klederdrachten

- . Inventarisatie: bij de textielcommissie is er inzicht in de zeer verspreid voorkomende collecties.
- . Selectiecriteria kan een probleem zijn bij de tegenstelling landelijk belang/regionale oorsprong.
- . Er is voldoende kennis voorhanden voor actieve en passieve conservering.
- . De presentatie van kostuums lijkt onvoldoende aandacht te krijgen in Nederland en zou op termijn kunnen resulteren in een verminderde aandacht voor behoud.
- . Het collectiegebied roert zich echter wel momenteel: Fries- en Groninger- en Drentsmuseum hebben de collecties eind 1996 in orde. Zeeland overweegt een inventarisatieproject. De Stichting Nederlandse Klederdrachten overweegt een landelijke inventarisatie (+ oprichting info/docu-centrum bij NOM), terwijl er eind 1995 een symposium + boek over 'onderzoek, verzamelen en presenteren van textiel en kostuums' gepland is door de 15-jarige Nederlandse Kostuumvereniging.
- . Vraagstukken van authenticiteit gaan in toenemende mate een rol spelen, zeker bij 'living history'.

papier

- . Voldoende kennis over passieve conservering behalve:
  - . protectieduur anti-verzuringmaatregelen
  - . werking bepaalde lijmsorten
- . Actieve conservering: behandeling van galinkt- en groenvraat een probleem
- . Volgens RBK is 50% van alle collecties papier passief conserverend behandeld. Kennelijk is dit ongeveer het maximum: er is momenteel restauratorische overcapaciteit.
- . Collecties papier lenen zich wonderwel voor samenwerkingsprojecten passieve conservering: Gooise musea, Limburg, Noord-Holland, Gelderse topo's e.d.
- . Actieve conservering gebeurt voornamelijk voor presentatiedoeleinden, dus op basis van tentoonstellingsprogramma en niet op basis van een collectieplan.

gipsen

- . Wensen:
  - . inventarisatie van de conserveringsproblemen
  - . inventarisatie van de cultuurhistorisch belangrijke collecties
  - . indien nodig, dupliceren (pilotproject naar beste methode)

kunstvideo's

- . Grove selectiecriteria klaar: alleen video's waarbij video het medium is, of wanneer de video een performance registreert, alleen A- en B-collecties naar kunstzinnige kwaliteit en cultuurhistorische waarde.
- . Alle kunstvideo's in belangrijke collecties (uitgezonderd het Stedelijk Museum) zijn c.q. worden door MonteVideo behandeld, d.w.z. op masterband gekopieerd en het beheer van de masterbanden geregeld. Instellingen werken met kopieën.
- . Registratie voor behandelde video's is op 4 ingangen toegankelijk.

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

INFRASTRUCTUUR

- . oprichting VERES (1993), vereniging van restauratoren
- . restauratorenregister (NMV, RBK, OR, CL, LCM) 1997 klaar
- . collectie-uitruildatabank (LCM, NMV, RBK) pilot 1996 klaar
- . standaardbruikleenformulier (LCM, NMV, RBK) 1995 klaar
- . fotorestauratieatelier ingericht en in bedrijf
- . opleidingen: behoudsmedewerkers algemeen en papier
- . PIE: voorbereiding en uitvoering nationaal conserveringsplan voor het roerend industrieel erfgoed (1995-2000)

KOEPELS

- . De koepels ontwikkelen veel samenwerkingsprojecten, vooral op het gebied van passieve conservering.
  - . landelijke acties:
    - 1993: thermohygrografen
    - 1993: ontwikkeling textieldozen
    - 1993/94: be- en ontvochtigers + aanbevelingenrapporten passieve conservering
    - 1993/94: ontwikkeling standaardformaten zuurvrije opbergdozen
    - 1995: bedozing
  - . provinciale acties
    - . vitrines (Gld)
    - . conservering schilderijen NH (1994/95)
    - . topografische atlanten Gld (1995)
    - . papier NH, Gld, L (1995)
    - . provinciale restauratieateliers (Gr, ZH, Gld)

Wensen voor behoudsmedewerkers:

- . Uitzendbureau voor behoudsmedewerkers, ook t.b.v. tentoonstellingen.
- . 'Vliegende brigades' (proefproject bijvoorbeeld bij Gelderse Kastelen).

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

TRENDS ALGEMEEN

- . Restauratoren gaan zich in toenemende mate toeleggen op preventief behoud, ook in beleidsmatige zin in het museale bedrijf.
- . Bij 'behoudsmanagement' komt het in kaart brengen van de 'minimale conserveringsbehoefte' om de hoek kijken.
- . Men erkent dat er te weinig bekend is over de protectieduur van bepaalde conserveringsmaatregelen (UV-wering, zuurvrije verpakkingen, schimmel- en ongediertebestrijding e.d.).
- . Er groeit belangstelling voor de mogelijkheden van massaconservering, of een lopende band aanpak (conserveringsstraten).
- . Het collectieplan raakt ingeburgerd.
- . In toenemende mate doen extra-museale instellingen een beroep op het Deltaplan (inmiddels meer dan 50% van de aanvragen). Het gaat echter om een geringe percentage van het budget.
- . De roep om gezamenlijke depots wordt sterker (haalbaarheidsstudie 1995 naar museaal depot Oost Nederland, 3 noordelijke provincies willen een gezamenlijke archeologie-depot, een aantal grote landelijke depots voor het roerend industrieel erfgoed is een droom van het PIE).
- . Authenticiteit wordt aan discussie onderworpen, vooral bij de technische, maritieme en transportsector: met replica's en 'living history' wordt momenteel in Nederland geëxperimenteerd.

ndriaan Stichting
ndriaan Foundation)

Amsterdam, april 1995